

*Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης. Μαρμάρινη πλίνθος
με γραπτό διάκοσμο από ιερό ελληνιστικής εποχής*

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

27, 2013

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

27, 2013

Επιστημονική Επιτροπή του Αρχαιολογικού Έργου στη Μακεδονία και στη Θράκη κατά το 2013

Δημήτριος Παντερμαλής
Ομ. Καθηγητής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Μιχάλης Τιβέριος
Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Στέλιος Ανδρέου
Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Προϊσταμένη ΑΜΘ

Βασιλική Μισαηλίδου-Δεσποτίδου
Προϊσταμένη ΙΣΤ' ΕΠΚΑ

Γενική επιμέλεια έκδοσης

Διορθώσεις κειμένων

Πολυξένη Αδάμ - Βελένη

Κατερίνα Τζαναβάρη

ISSN 1106-5311

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ,
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
2018

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη και του συγγραφέα κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZITI
www.ziti.gr

Ένας ακόμη τόμος της σειράς του Αρχαιολογικού Έργου στη Μακεδονία και στη Θράκη, ο 27^{ος}, του έτους 2013, ολοκληρώθηκε. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται σε όλους τους συμμετέχοντες επιστήμονες, τους καθηγητές του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τα στελέχη της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές και τους συνεργαζόμενους ερευνητές.

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση διαπιστώνουμε την ολοένα και βελτιούμενη επιστημονική αρτιότητα των άρθρων και τη διεθνή εμβέλεια και καταξίωση της περιοδικής αυτής έκδοσης.

Καθοριστική ήταν και αυτήν τη φορά η συμβολή της Επιτροπής Ερευνών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθώς και του Μετρό Θεσσαλονίκης Αττικό Μετρό ΑΕ.

Η χρηματοδότηση της έκδοσης των πρακτικών οφείλεται στο συνεπές ενδιαφέρον της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού Δρ Μαρίας Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη.

Σε όλους αποδίδονται τα εύσημα για την επίτευξη του στόχου αυτού.

Οι επιμελήτριες του τόμου

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Κατερίνα Τζαναβάρη

Περιεχόμενα • Contents

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ, ΝΙΚΟΣ ΚΑΤΣΙΚΑΡΙΔΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ <i>Μαθαίνοντας για την παρασκευή της τροφής στον νεολιθικό οικισμό Αυγής Καστοριάς. Αρχαιολογικές και εκπαιδευτικές δράσεις 2011 και 2013.</i>	1
<i>Learning about food preparation at the neolithic settlement of Avgi, Kastoria. Archaeological and educational activities 2011 and 2013</i> GEORGIA STRATOULI, NIKOS KATSIKARIDIS, TASOS BEKIARIS	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΕΤΖΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΛΑΣΤΑΡΙΔΗΣ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΜΠΙΛΑΛΗ, ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΦΩΤΙΑΔΟΥ <i>Δημιουργία πιστού αντιγράφου παλαιοντολογικού ευρήματος με τη χρήση αντίστροφης μηχανολογίας και ταχείας πρωτοτυποποίησης. Η περίπτωση τμήματος σιαγώνας σπηλαιίας άρκτου (Ursus spelaeus) από το σπήλαιο του Δράκου της Καστοριάς</i>	11
<i>The generation of an authentic copy of a paleontological find by using Reverse Engineering and Rapid Prototyping Techniques. The case of the part of the jaw bone of a cave bear (Ursus spelaeus) found at the 'Cave of Drakos' at Kastoria</i> ANASTASIOS CHATZIKONSTANTINOU, DIMITRIOS TZETZIS, IOANNIS VLASTARIDIS, PARASKEVI BILALI, CHRYSANTHI FOTIADOU	
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗ, ΧΑΡΑ ΣΑΡΡΗΓΙΑΝΝΙΔΟΥ <i>Ολοκλήρωση του έργου «Συντήρηση τοιχογραφιών του Ι. Ν. Αγίου Αλυπίου Καστοριάς». Νέα στοιχεία για τον τοιχογραφικό διάκοσμο του ναού</i>	21
<i>"Conservation of the wall paintings in the church of Hagios Alypios, Kastoria". New data after the completion of the project</i> ANGELIKI STRATI, CHARA SARRIGIANNIDOU	
ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΣΚΡΕΚΑ <i>Το ψηφιδωτό δάπεδο της βασιλικής της Παραβέλας στο Άργος Ορεστικό και αποκολλημένα ψηφιδωτά δάπεδα της Συλλογής του Βυζαντινού Μουσείου Καστοριάς</i>	33
<i>The floor mosaic of Paravela's Basilica at Argos Orestiko and detached mosaic pavements in the Collection of Byzantine Museum in Kastoria</i> ANDROMACHI SKREKA	
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΙΧΕΛΑΚΗ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΟΝΤΟΣ <i>Καταγραφή και έρευνα των σπηλαίων της λίμνης Μεγάλης Πρέσπας</i>	43
<i>Recording and exploration of the caves at the Great Prespa Lake</i> CHRISTINA MICHELAKI, MICHALIS KONTOS	

ΕΙΡΗΝΗ ΕΞΑΡΧΕΑ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΣΟΚΑΣ <i>Post tenebram lux. Η εξέχουσα ταφή της βασιλικής των Αναργύρων</i>	53
<hr/>	
<i>Post Tenebram Lux: The Prominent Burial Site of the Anargyroi Basilica</i> ΕΙΡΙΝΙ ΕΧΑΡΧΕΑ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΣΟΚΑΣ	
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ «Χοῦς... εἰς χοῦν...». Χωμάτινα ευρήματα από το βυζαντινό νεκροταφείο των Αναργύρων Φλώρινας: πρώτες παρατηρήσεις	61
<hr/>	
<i>"Dust... to dust...". Earthenware from the byzantine cemetery of Anargyroi in Florina: Preliminary report</i> ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ	
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ <i>Μαυροπηγή Εορδαίας. Ταφές ανθρώπων και ζώων</i>	71
<hr/>	
<i>Mavropigi at Eordaia. Human and animal burials</i> GEORGIA KARAMITROU-MENTESSIDI	
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΙΩΤΑ, ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΛΟΚΑΝΑ, ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΣΧΑΚΗΣ <i>Νέα στοιχεία διαχρονικότητας από τη Μαυροπηγή Εορδαίας</i>	97
<hr/>	
<i>New archaeological evidence from Mavropigi, Eordaia in Kozani municipality</i> CHRISTINA ZIOTA, CHARIKLIA LOKANA, KOSTAS MOSCHAKIS	
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΙΩΤΑ, ΕΥΑΝΘΙΑ ΜΑΓΟΥΡΕΤΣΙΟΥ <i>Εμπόριο και Αναρράχη Εορδαίας: αρχαιότητες στην πορεία ενός νέου οδικού άξονα</i>	109
<hr/>	
<i>Emporio and Anarhaxi in Eordaia region, Kozani: Antiquities on the course of a new road network</i> CHRISTINA ZIOTA, EUANTHIA MAGOURETSIOU	
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ <i>Ελάτη, θέση Λογκάς: μεταφορά και ανασκαφή ταφικών πίθων εποχής χαλκού</i>	121
<hr/>	
<i>Elati, Longas site: Transport and excavation of burial pithoi of the Bronze Age</i> GEORGIA KARAMITROU-MENTESSIDI, DIMITRA THEODOROU	
ΜΑΡΙΖΑ ΤΣΙΑΠΑΛΗ <i>Πρωτοβυζαντινή έπαυλη στο Βελβεντό Κοζάνης: ανασκαφική περίοδος 2013</i>	133
<hr/>	
<i>Early byzantine villa in Velvento, Kozani: Excavation in 2013</i> MARIZA TSIAPALI	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΛΙΔΗΣ <i>Η πρώιμη χριστιανική ζωή στην Έδεσσα υπό το φως παλαιών και νέων ανασκαφικών στοιχείων</i>	141
<hr/>	
<i>Early Christian life in Edessa according to older and recent excavation data</i> GIORGOS STALIDIS	

ΜΑΡΙΑ ΧΕΙΜΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΑΤΙΔΟΥ <i>«Παναγία μου»: μία περιοδική έκθεση στο Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας</i>	151
<hr/>	
“Panaghia mou (My Virgin Mary)”: A temporary exhibition in the Byzantine Museum of Veria ΜΑΡΙΑ ΧΕΙΜΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΑΤΙΔΟΥ	
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ <i>Βασιλική νεκρόπολη των Αιγών: πέντε νέοι βασιλικοί τάφοι και η λύση ενός παλιού προβλήματος</i>	157
<hr/>	
Royal Necropolis of Aigai: five new royal tombs and the solution of an old problem ANGELIKI KOTTARIDI	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΑΙΚΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΙΟΥ <i>Σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο ανέγερσης του Πολυκεντρικού Μουσείου των Αιγών</i>	163
<hr/>	
Rescue excavation in the area of the new, polycentric Museum of Aigai ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΑΙΚΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΡΑΖΑΡΗΕΙΡΙΟΥ	
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΑΚΛΑΡΗΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ Γ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ <i>Βεργίνα 2013. Η φάση μετά την εγκατάλειψη του τείχους. Η Βεργίνα των τεχνιτών και των τυμβωρύχων</i>	173
<hr/>	
Vergina 2013. The phase after the abandonment of the fortification. Vergina of the craftsmen and the tomb-robers ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΑΚΛΑΡΗΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ	
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΟΥΛΑΣ, ΜΕΡΟΠΗ ΖΙΩΓΑΝΑ <i>Ανασκαφές στο αρδευτικό δίκτυο Δήμου Κατερίνης, Νομού Πιερίας</i>	181
<hr/>	
Excavations at the irrigation network of Katerini Municipality in Pieria Prefecture ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΕΣΣΙΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΟΥΛΑΣ, ΜΕΡΟΠΗ ΖΙΩΓΑΝΑ	
ΣΕΜΕΛΗ ΠΙΝΓΙΑΤΟΓΛΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΒΑΣΤΕΛΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΑΦΗΣ <i>Δίον 2012-2013. Ανασκαφικές και άλλες δραστηριότητες</i>	189
<hr/>	
Dion 2012-2013. Excavations and other activities SEMELI PINGIATOGLOU, ELENI PAPAGIANNI, KYRIAKI VASTELI, EVANGELIA PAVLOPOULOU, DIMITRIS TSIAFIS	
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ, ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, ΚΟΚΩΝΗ ΔΕΝΗ, ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΝΙΚΑ <i>Η ανασκαφή στο αγροτεμάχιο αριθ. 277 Μακρυγιάλου Πιερίας</i>	199
<hr/>	
The excavation of the plot 277 in Makrygialos, Pieria ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΕΣΣΙΟΣ, ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, ΚΟΚΩΝΗ ΔΕΝΗ, ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΝΙΚΑ	
ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ, ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΘΑΝΟΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΦΑΣ <i>Αναλύσεις χρωστικών στα αγγεία της κατηγορίας «Κέρτς». Το παράδειγμα της πελίκης της Πύδνας</i>	207
<hr/>	
Pigments' analysis of the Kerch vases. The example of Pydna Pelike STELLA DROUGOU, APOSTOLOS THANOS, CHRISTOS KATSIFAS	

ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ	
<i>Δημόσιο λουτρό Πέλλας. Εργασίες συντήρησης και νέα ανασκαφικά στοιχεία</i>	213
<i>Public bath of Pella. Preservation and new excavation data</i>	
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΒΑΚΙ-ΑΚΑΜΑΤΙ	
ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ	
<i>Τομείς δημόσιου λουτρού και εργαστηρίου κεραμικής της Πέλλας (1997-2013). Τα νομίσματα</i>	221
<i>Sectors of the public bath and pottery workshops of Pella (1997-2013). The coins</i>	
ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΙΣ	
ΣΟΥΛΤΑΝΑ (ΤΑΝΙΑ) ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΑΒΕΛΗ	
<i>Δερβένι 2013. Ο τάφος του «Macridy Bey» – τάφος Λαγκαδά.</i>	
<i>Η ολοκλήρωση της έρευνας έναν αιώνα μετά την εύρεσή του</i>	229
<i>Derveni 2013. The Tomb of «Macridy Bey» – Langadas Tomb.</i>	
<i>The completion of the research a century after its finding</i>	
ΣΟΥΛΤΑΝΑ (ΤΑΝΙΑ) ΠΡΟΤΟΨΑΛΤΙ, ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΑΒΕΛΗ	
ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΠΙΔΟΥ-ΑΥΛΩΝΙΤΗ	
<i>Ελληνιστική Θεσσαλονίκη: λίθων λησμονηθέντων και χρώσεως αφήγησις</i>	237
<i>Hellenistic Thessaloniki: A story about forgotten stones and a lost temple</i>	
ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΒΙΔΟΥ-ΑΥΛΩΝΙΤΗ	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΙΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΝΑΣΙΟΥΛΑ	
<i>Ανασκαφική έρευνα στο πλαίσιο του έργου «Εργασίες αποκατάστασης της αψιδωτής αίθουσας του Γαλεριανού συγκροτήματος»</i>	245
<i>Archaeological excavation within the framework of the project “Restoration works of the Apsidal Hall of the Galerian Complex”</i>	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΙΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΝΑΣΙΟΥΛΑ	
ΦΑΝΗ ΡΕΒΥΘΙΑΔΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΡΑΠΤΗΣ	
<i>Αποκατάσταση-στερέωση του Βυζαντινού Λουτρού στη Θεσσαλονίκη (2010-2013)</i>	257
<i>Restoration-consolidation of the Byzantine Bath at Thessaloniki (2010-2013)</i>	
ΦΑΝΗ ΡΕΒΥΘΙΑΔΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΡΑΠΤΗΣ	
ΜΕΛΙΝΑ ΠΑΪΣΙΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΑΝΤΣΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΡΑΙΚΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΡΙΝΕΛΛΗ, ΜΑΡΙΑ ΤΡΙΧΙΑ	
<i>«Η τεκμηρίωση της μεσοβυζαντινής Θεσσαλονίκης. Μνημειακά κατάλοιπα και αρχαιακές πληροφορίες»: συμπεράσματα ενός ερευνητικού προγράμματος</i>	267
<i>“The documentation of the Middle Byzantine Thessaloniki. Monumental remains and archival information”:</i> Conclusions of a research program	
ΜΕΛΙΝΑ ΠΑΪΣΙΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΑΝΤΣΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΡΑΙΚΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΡΙΝΕΛΛΗ, ΜΑΡΙΑ ΤΡΙΧΙΑ	

<p>ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΥΚΟΥΒΟΥ, ΟΥΡΑΝΙΑ ΠΑΛΛΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΣΤΕΦΑΝΗ «Αρχαιολογία στα μετόπισθεν» ή πώς οι σελίδες της ιστορίας διαβάζονται μέσα στο μουσείο</p>	279
<hr/>	
<p>“Archaeology behind the Battle Lines” or how to ‘read’ history in museums POLYXENI ADAM-VELENI, ELEFThERIA AKRIVOPOULOU, ANGELIKI KOUKOUVOU, OURANIA PALLI, EVANGELIA STEFANI</p>	
<p>ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ-ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ Νεότερα στοιχεία από τις καταγραφές της 9^{ης} ΕΒΑ κατά τα έτη 2012-2013</p>	287
<hr/>	
<p>New data from the registrations of the 9th Ephorate of Byzantine Antiquities in the prefectures of Thessaloniki and Pieria during the years 2012-2013 MAGDALINI PARCHARIDOU-ANAGNOSTOU</p>	
<p>ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΧΑΤΖΗΤΟΥΛΟΥΣΗΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΟΥΣΤΑΝΤΑΜΗ, ΖΩΗ ΜΠΙΛΛΗ, ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΗ, ΜΑΓΔΑ ΤΣΙΓΚΑ, ΘΕΑΝΩ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ Γεφυρώνοντας τις ρωγμές του χρόνου. Η επικοινωνιακή πολιτική της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ</p>	297
<hr/>	
<p>Bridging the cracks in time. The communication policy of the 16th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities STAMATIS CHATZITOULOUSIS, CHRISTINA MOUSTADAMI, ZOI BILLI, MARIA FARMAKI, MAGDA TSIGKA, THEANO LAZARIDOU</p>	
<p>ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥ, ΣΟΥΛΤΑΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΒΑΛΑΜΩΤΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΛΙΩΡΑ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΡΑΘΑΝΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΣ, ΣΕΒΑΣΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ, ΣΤΕΛΛΑ ΚΥΡΙΛΛΙΔΟΥ Η πανεπιστημιακή ανασκαφή στην Τούμπα Θεσσαλονίκης κατά το 2013</p>	307
<hr/>	
<p>Archaeological excavation of the Aristotle University at Thessaloniki Toumba during 2013 KALLIOPH EFKLEIDOU, SOULTANA-MARIA VALAMOTI, EVANGELIA VLIORA, ANGELIKI KARATHANOU, IOANNIS PAPADIAS, SEVASTI TRIANTAFYLLOU, STELIOS ANDREOU, STELLA KYRILLIDOU</p>	
<p>ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ Καραμπουρνάκι 2013: συντήρηση και μελέτη του ανασκαφικού υλικού από τον αρχαίο οικισμό</p>	317
<hr/>	
<p>Karabournaki 2013: Curation and study of the excavation material from the ancient settlement MICHALIS TIVERIOS, ELENI MANAKIDOU, DESPOINA TSIAFAKI</p>	
<p>ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΛΙΩΡΑ, ΣΤΡΑΤΟΣ ΝΑΝΟΓΛΟΥ Ανασκαφικές έρευνες στην κοιλάδα του Ανθεμούντα, 2013</p>	325
<hr/>	
<p>Archaeological investigations in the Valley of Anthemous, 2013 MARIA PAPPA, EVANGELIA VLIORA, STRATOS NANOGLOU</p>	
<p>ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΗ Καλίνδοια 2013. Καθαρισμοί και εργασίες</p>	335
<hr/>	
<p>Kalindoia 2013, cleaning and works MARIA FARMAKI</p>	

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, ΜΕΛΙΝΑ ΜΟΥΣΙΔΟΥ <i>Ελληνιστική Κασσάνδρεια: το νότιο τείχος</i>	343
<hr/>	
<i>Hellenistic Cassandrea: The south wall</i> KOSTAS PAPASTATHIS, MELINA MOYSIDOU	
ΣΒΕΤΛΑΝΑ ΒΙΒΝΤΕΝΚΟ, ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΕΛΙΣΑΒΕΤ-ΜΠΕΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΟΥ <i>Αρχαιομετρικά στοιχεία πηλού από το Πευκοχώρι Κασσάνδρας Χαλκιδικής. Κλίβανος, αποθηκευτικοί πίθοι και αγγεία. Σύγκριση αρχαιομετρικών στοιχείων</i>	359
<hr/>	
<i>Archaeometric studies on clay objects from the excavation at Pefkochori of Chalcidice. Kilns, storage pithoi and vases: an archaeometric comparison</i> SVETLANA VIVTENKO, SPYROS VASILEIΟΥ, ELISAVET-BETTINA TSIGARIDA, KATERINA ELEFThERAKOU	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ, ΟΛΥΜΠΙΑ ΝΑΣΙΩΚΑ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΙΑΟΥΡΗΣ <i>Αρχαιολογική έρευνα και ανάδειξη τμήματος του νεκροταφείου της αρχαίας Ακάνθου</i>	365
<hr/>	
<i>Archaeological research and exhibition for a part of the ancient Akanthos cemetery</i> VASILIKI MISAILIDOU-DESPOTIDOU, OLYMPIA NASIOKA, IOANNIS NIAOURIS	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΤΣΑΝΑΝΑ, ΠΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ <i>Νέα στοιχεία από τη μεσαιωνική Ιερισσό. Η ανασκαφική έρευνα κατά το 2013</i>	371
<hr/>	
<i>Medieval Hierissos. New evidence from the excavation during 2013</i> AIKATERINI TSANANA, PARIS EVGENIKOS	
ΖΗΣΗΣ ΜΠΟΝΙΑΣ, JACQUES PERREAULT <i>Άργιλος. Ανασκαφή έτους 2013</i>	381
<hr/>	
<i>Argilos. Archaeological research 2013</i> ZISIS BONIAS, JACQUES PERREAULT	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ <i>Ανασκαφή μνημειακού περιβόλου τύμβου Καστά Αμφίπολης, 2013</i>	389
<hr/>	
<i>Excavation of the monumental precinct of the Kastas tomb of Amphipolis 2013</i> KATERINA PERISTERI	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΛΕΦΑΝΤΖΗΣ <i>Το μνημείο του Λέοντος της Αμφίπολης 2013: νέα ανασκαφικά δεδομένα για τον τρόπο και τόπο κατασκευής του</i>	393
<hr/>	
<i>The Lion monument of Amphipolis 2013: New excavation data for the means and locale of its construction</i> KATERINA PERISTERI, MICHALIS LEFANTZIS	
ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΘΕΡΜΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΟΥΚΑΝΤΟΣ, ΔΑΦΝΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΤΕΛΗ <i>Τούμπα Οφρυνίου, Δήμου Παγγαίου: η ανασκαφή του 2013</i>	397
<hr/>	
<i>Ofrynio Toumba, Municipality of Paggaion: The excavation of 2013</i> DIMITRA MALAMIDOU, SPYRIDON THERMOS, IOANNIS SOUKANTOS, DAPHNE NIKOLAIDOU, ANGELIKI PATELI	

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΟΥΛΙΟΥΔΗ, ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΔΗΛΟΠΟΥΛΟΥ <i>Ανασκαφικές έρευνες στην πεδιάδα του Αγγίτη ποταμού</i>	405
<i>Archaeological evidence in the plain of Aggitis river</i> VASILIKI PULIUDI, STYLIANI DILOPOULOU	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΟΥΛΙΟΥΔΗ <i>Πλατανιά 2009-2013</i>	411
<i>Platania 2009-2013</i> VASILIKI PULIUDI	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ, ΧΑΪΔΩ ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ, ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΠΑΤΕΡΑ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ <i>Τεκμηρίωση και πρόταση αποκατάστασης κάτω κοίλου αρχαίου θεάτρου των Φιλίππων</i>	419
<i>Documentation and restoration proposal for the lower koilon of the ancient theater of Philippi</i> IOANNIS VASILEIADIS, GIORGOS KARADEDOS, CHAIDO KOUKOULI-CHRYSANTHAKI, MARIA NIKOLAIDOU-PATERA, STYLIANOS GALANIS	
PASCAL DARCQUE, ΧΑΪΔΩ ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, ΖΩΗ ΤΣΙΡΤΣΩΝΗ <i>Ντικιλί Τας 2013. Η νεολιθική «οικία 1» και στρώμα μετάβασης στην πρώιμη εποχή του χαλκού</i>	431
<i>Dikili Tash 2013. Neolithic "house 1" and transition layer to Early Bronze Age</i> PASCAL DARCQUE, CHAIDO KOUKOULI-CHRYSSANTHAKI, DIMITRA MALAMIDOU, ZOI TSIRTSONI	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ <i>Μετασχηματισμός ενός τόπου: το νεκροταφείο των Αβδήρων αφηγείται...</i>	439
<i>Transformation of a place: the cemetery of Abdera narrates...</i> CONSTANTINA KALLINTZI	
ΜΑΡΙΑ ΧΡΥΣΑΦΗ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΗ <i>Εκπαιδευτικές δράσεις της 31^{ης} Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων</i>	451
<i>Educational Actions of 31st Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities</i> MARIA CHRYSAPHI, DESPOINA SKOULARIKI	
ANNA ΠΑΝΤΗ, ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΥΤΕΛΕΤΣΗΣ <i>Νέα ευρήματα από επιφανειακές έρευνες στο Σύμπλεγμα των Σπηλαιών της χαράδρας της Στρώμης (IN-NTEPE)</i>	459
<i>New findings from a surface survey in cave complex of the Strymi ravine (IN-NTERE)</i> ANNA PANTI, MILTIADIS MYTELETSIS	

Χάρτης των περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης που αναφέρονται στο ΑΕΜΘ 27, 2013.

Καραμπουρνάκι 2013: συντήρηση και μελέτη του ανασκαφικού υλικού από τον αρχαίο οικισμό

Μιχάλης Τιβέριος, Ελένη Μανακίδου, Δέσποινα Τσιαφάκη

Τον Ιούλιο του 2013 συμπληρώσαμε είκοσι χρόνια συνεχούς παρουσίας στο Καραμπουρνάκι, έχοντας διενεργήσει συνολικά μόνο 18 πλήρεις μήνες ανασκαφικής έρευνας σε όλο αυτό το διάστημα. Τα αρχαιολογικά δεδομένα και το υλικό που προέκυψαν, ωστόσο, κατά την πορεία της αρχαιολογικής έρευνας στον αρχαίο οικισμό αποδείχθηκαν αντιστρόφως ανάλογα ως προς την περιορισμένη έκταση των ανασκαφών (Εικ. 1). Αντίστοιχα μικρή ήταν σε γενικές γραμμές και η χρηματοδότηση που είχαμε όλα αυτά τα χρόνια, η οποία μειωνόταν συνεχώς, φτάνοντας στο ποσό των 1.480 ευρώ για την περσινή χρονιά.

Κάνοντας έναν σύντομο απολογισμό της περασμένης εικοσαετίας θέλουμε να σταθούμε στα εξής:

Στο διάστημα αυτό εκπαιδεύτηκαν στο ανασκαφικό πεδίο εκατοντάδες προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές Αρχαιολογίας (κατά μέσο όρο 30 με 35 κάθε χρόνο) όχι μόνον από το ΑΠΘ, αλλά και πολλά ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια (Ευρώπη, Αμερική, Καναδάς). Έχοντας ως βασική αρχή πως η έρευνα του παρελθόντος απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση, τακτική υπήρξε η συνεισφορά και άλλων ειδικοτήτων (αρχιτέκτονες, γεωλόγους, τοπογράφους, σχεδιαστές, φωτογράφους, μηχανικούς υπολογιστών και αρχαιομέτρους). Ειδικότερα, με τη συνεργασία μας με το Ερευνητικό Κέντρο «Αθηνά» (παράρτημα Ξάνθης) έχουμε πραγματοποιήσει σειρά αναλύσεων πηλού σε διάφορες κατηγορίες κεραμικής και έχουμε προχωρήσει στην ψηφιοποίηση της ανασκαφής και αντικειμένων της, τη δημιουργία αποθετηρίου και ιστοσελίδας. Μέσω των Ερευνητών του Κέντρου επίσης, γίνεται εκπαίδευση των φοιτητών σε θέματα πολιτιστικής ψηφιοποίησης (βάσεις δεδομένων, 3D κτλ) τόσο στον χώρο του πεδίου όσο και στα κινητά ευρήματα. Συνεχής ήταν και είναι η παρουσίαση των ευρημάτων και πορισμάτων της ανασκαφικής έρευνας στον αρχαίο οικισμό μέσα από

ανακοινώσεις σε πανελλήνια και διεθνή επιστημονικά συνέδρια, σε έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα, καθώς και με ειδικότερες δημοσιεύσεις σε αναγνωρισμένα αρχαιολογικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους¹. Παράλληλα, στηρίζοντας την εξωστρέφεια και τη μετάδοση της γνώσης στο ευρύ κοινό, έχουμε οργανώσει πολλές εκδηλώσεις (όπως διαλέξεις και ξεναγήσεις) για τη γνωριμία των κατοίκων της πόλης με τον χώρο της ανασκαφής στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα στην Καλαμαριά.

Όσον αφορά στις αρχαιολογικές εργασίες του 2013, θα πρέπει να αναφερθεί πως συμμετείχε για άλλη μία φορά πολυπληθής ομάδα από 35 προπτυχιακούς φοιτητές και δύο υποψήφιους διδάκτορες του ΑΠΘ, καθώς και τέσσερις προπτυχιακές φοιτήτριες από τη Γερμανία και την Ιταλία και μια μεταδιδακτορική υπότροφος από την Ισπανία².

Από το 2010 συστάθηκε ομάδα μελέτης και δημοσίευσης της ανασκαφής αποτελούμενη από τους τρεις κύριους ανασκαφείς και από πέντε τακτικούς συνεργάτες (Β. Σαριπανίδη, Κ. Φίλης και υποψ. διδ. Ν. Χατζής για διάφορες κατηγορίες κεραμικής, Τ. Θεοδωροπούλου για το οστρεολογικό υλικό, αναπληρώτρια καθηγήτρια Τάνια Βαλαμώτη και υποψηφ. διδ. Ευ. Γκατζόγια

1. Οι δημοσιεύσεις αναφέρονται αναλυτικά στην ιστοσελίδα της ανασκαφής και συγκεκριμένα στο <http://karabournaki.ipet.gr/index.php?lang=1> (τελευταία επίσκεψη 5/6/2018).

2. Συγκεκριμένα, οι ομάδες που εργάστηκαν στο κτήριο της πανεπιστημιακής ανασκαφής ασχολήθηκαν α) με την καταγραφή των ευρημάτων υπό την εποπτεία της μεταδιδακτορικής αρχαιολόγου Β. Σαριπανίδη και με υπεύθυνη τη μεταπτυχιακή φοιτήτρια Χ. Παγώνη, β) με την ηλεκτρονική τεκμηρίωση και ψηφιοποίηση των ευρημάτων και του φωτογραφικού αρχείου με επίβλεψη της υποψήφιας διδάκτορος Δ. Τερζοπούλου, γ) με τη συντήρηση και συγκόλληση της κεραμικής υπό την εποπτεία του υποψήφιου διδάκτορα Δ. Πάτη και με υπεύθυνη την Κ. Δέδε και δ) τη σχεδίαση των ευρημάτων με υπεύθυνη τη Σ. Καλαϊτζίδου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη φωτογράφιση των ευρημάτων, την οποία ανέλαβαν οι φωτογράφοι Ζ. Πάμαλης και Γ. Λουκοβίτης.

Εικ. 1. Καραμπουρνάκι: αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου και της περιοχής του.

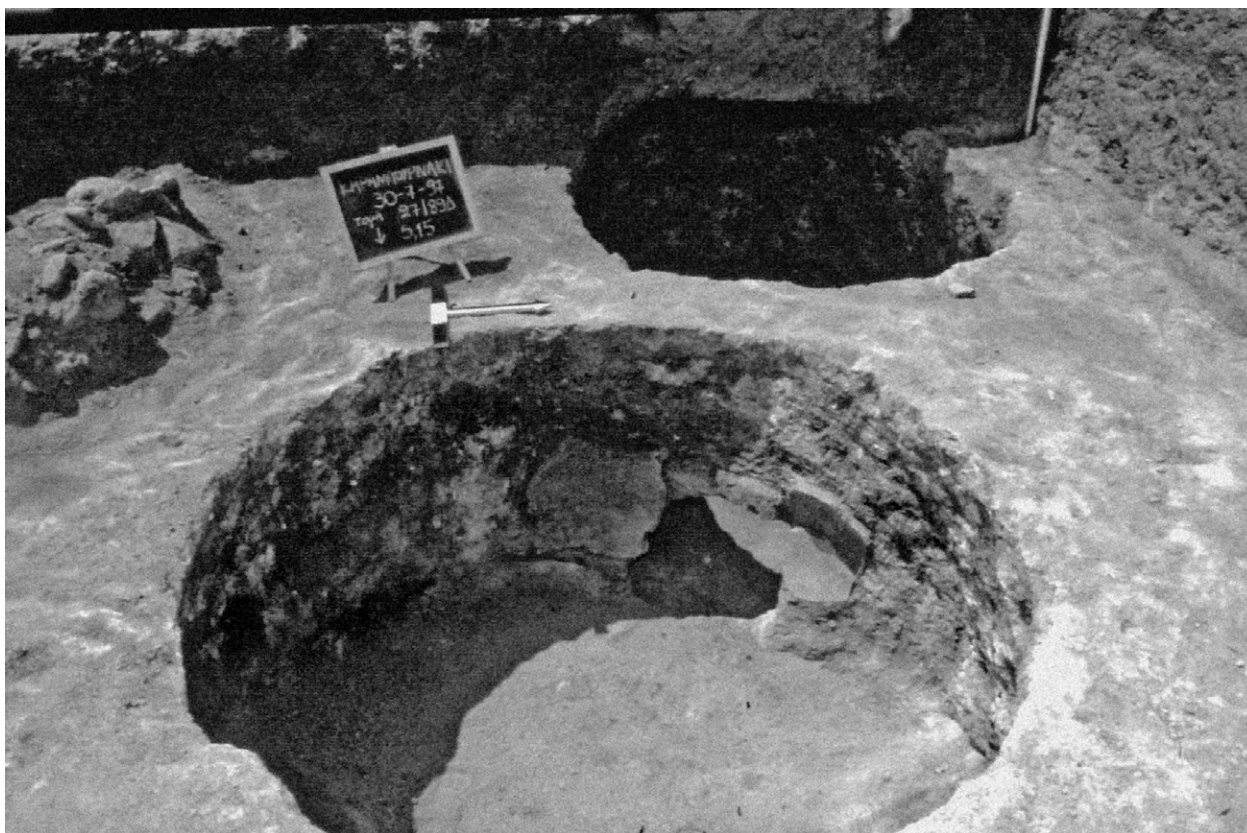
για το αρχαιοβοτανολογικό υλικό)³. Με αφορμή, μάλιστα, τη συμπλήρωση 20 χρόνων συστηματικής ανασκαφικής έρευνας και παρουσίας της πανεπιστημιακής ομάδας στο Καραμπουρνάκι, προγραμματίζεται η έκδοση ενός συλλογικού τόμου-λευκώματος με κείμενα και φωτογραφίες που θα προβάλλουν την πορεία και τα πορίσματα της ανασκαφής έως σήμερα, καθώς και τη σημασία του ανασκαπτόμενου οικισμού στην περιοχή του Θερμαϊκού κόλπου κατά τη γεωμετρική και κυρίως την αρχαϊκή περίοδο.

Τα τρία τελευταία χρόνια, ήδη από το 2010, τόσο εξαιτίας της απουσίας χρηματοδότησης όσο όμως και λόγω της ανάγκης πλέον για συνολική εξέταση του αρχαιολογικού υλικού, ξεκίνησε η μελέτη των ανασκαφικών δεδομένων που προέκυψαν από τις συστηματικές έρευνες ανάμεσα στο 1994 και το 2009. Κύριος στόχος της μελέτης είναι η κατά το δυνατόν, καλύτερη γνώση και ανάγνωση των αρχαιολογικών καταλοίπων

(αρχιτεκτονικών και κινητών), ώστε να γίνει κατανοητή η μορφή του οικισμού που βρίσκεται στην κορυφή της τούμπας στο Καραμπουρνάκι και συνδέεται με το παρακείμενο λιμάνι, πιθανότατα το λιμάνι της αρχαίας Θέρμης.

Με βάση τα παραπάνω οργανώθηκε η μελέτη, διακριτά μέρη της οποίας συνιστούν τα ανασκαφικά δεδομένα και τα κινητά ευρήματα, αλλά καθώς η σύνδεση μεταξύ τους είναι αναπόσπαστη, ξεκίνησε παράλληλα η θεώρηση και των δύο. Η διατάραξη που προκάλεσαν οι σύγχρονες επεμβάσεις στον αρχαίο οικισμό υπαγόρευσε στο να ξεκινήσει η εξέταση με περιοχές όπου τα αρχαιολογικά κατάλοιπα δίνουν πιο σαφή εικόνα των αρχιτεκτονικών στοιχείων και της χρήσης τους. Καθώς οι κυψελόμορφες ημιυπόγειες κατασκευές (υπόσκαπτα) αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό του αρχαίου οικισμού στο Καραμπουρνάκι και είναι διάσπαρτες σε όλη την έκτασή του, θεωρήθηκε σημαντικό να ερευνηθεί το γέμισμά τους, το οποίο στην πλειονότητά του αποτελείται από κεραμική τόσο εισηγμένη όσο και εγχώρια παραγωγής.

3. Σχετικά με τη μελέτη και κατανομή του ανασκαφικού υλικού μαζί με τις σχετικές μέχρι σήμερα δημοσιεύσεις, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 26, 2012, 443-445.

Εικ. 2. Τομή 27-89δ. Γενική άποψη από ανατολικά.

Κατά συνέπεια ως πρώτοι χώροι πραγμάτευσης επιλέχθηκαν αυτοί στους οποίους εντοπίστηκαν συγκεκριμένες δραστηριότητες του οικισμού, όπως για παράδειγμα τα εργαστήρια κεραμικής και μεταλλουργίας ή ο χώρος με τις δραστηριότητες εστίασης. Παράλληλα, άρχισαν να εξετάζονται τα κεραμικά σύνολα που βρέθηκαν στα υπόσκαπτα, έχοντας ως αφετηρία εκείνα που μπορούν να παράσχουν περισσότερες πληροφορίες είτε μέσα από το γέμισμά τους είτε λόγω της θέσης τους σε μία συγκεκριμένη περιοχή. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, γίνεται και η προεργασία των διαφόρων κατηγοριών υλικού που έχουν αναλάβει οι επιστημονικοί συνεργάτες της ανασκαφής.

Στο πλαίσιο της οργάνωσης και μελέτης του υλικού για την τελική δημοσίευση και καθώς ολοκληρώθηκε σχεδόν η καταγραφή των κεραμικών ευρημάτων, αρχίσαμε να ελέγχουμε ανά έτος και ανά τομή και την υπόλοιπη κεραμική που δεν είχε επιλεγεί έως τώρα, διαπιστώνοντας ότι μπορούμε να συμπληρώσουμε από αυτή τις γνώσεις μας και μάλιστα να κερδίσουμε επιπλέον στοιχεία για τις κεραμικές κατηγορίες που συναντώνται στον οικισμό. Για την καλύτερη κατανόηση των δεδομένων γίνονται και περιορισμένης έκτασης ανασκαφικές έρευνες, όπως το 2012, οι οποίες λειτουργούν υποστηρικτικά της μελέτης.

Κατά το 2013 συνεχίστηκε η μελέτη του κεραμικού συνόλου που βρέθηκε στο βορειοδυτικό υπόσκαπτο της τομής 27-89δ και είχε ξεκινήσει το 2012 (Εικ. 2). Στην τομή αυτή, θα πρέπει να σημειωθεί ότι έχουν εντοπιστεί δύο υπόσκαπτα (ΒΔ και κεντρικό) τα οποία επικοινωνούν με άνοιγμα μεταξύ τους, ένα τρίτο υπόσκαπτο (ΝΔ) και ένας λάκκος (ΝΑ)⁴. Η εικόνα που δόθηκε από την εξέταση του συνόλου του γεμίματος του βορειοδυτικού υπόσκαπτου είναι παρόμοια με αυτή που έδωσε τμήμα του κατά την περσινή μελέτη. Συγκολλούνται όστρακα που βρέθηκαν τόσο την ίδια ημέρα όσο και διαφορετικές ημέρες σε διαφορετικά βάθη. Διαμορφώθηκαν μεγάλα τμήματα αγγείων, αλλά

4. Η ανασκαφή τους έγινε το 1997, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 11, 1997, 329. Για τα υπόσκαπτα αυτά, βλ. και Μ. Τιβέριος, Εγνατία 5 (1995-2000), 2001, 304-305. Δ. Τσιαφάκης, «Domestic Architecture in the Northern Aegean: the Evidence from the ancient settlement of Karabournaki», στο Η. Tréziny (επιμ.), Grecs et indigènes de la Catalogne à la Mer Noire. Actes des rencontres du programme européen Ramses2 (2006-2008), Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaine 3 (2010) 384. Η ίδια, «Architectural similarities(?) between Black Sea and North Aegean settlements», στο G. Tsetschladze, S. Atasoy, A. Avram, Ş. Dönmez, J. Hargrave (επιμ.), The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC-5th Century AD), Proceedings of the Fourth International Congress on Black Sea Antiquities, Istanbul, 14th-18th September 2009, BARIntSer 2617 (2013) 63-65.

Εικ. 3. Τομή 27-89δ. Οινοχόες τοπικών εργαστηρίων από το βορειοδυτικό υπόσκαπτο.

η αποσπασματική εικόνα που είχε διαμορφωθεί πέρις παρέμεινε, καθώς δεν πρόκειται για ολόκληρα αγγεία που έσπασαν κατά την πτώση τους στο υπόσκαπτο. Φαίνεται ότι πρόκειται για απορρίμματα, τα οποία θα μπορούσαν να είχαν πεταχτεί πιθανόν όλα μαζί. Η κεραμική παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και χρονολογείται στο σύνολό της στην αρχαϊκή εποχή. Πρόκειται κυρίως για ντόπια χρηστικά σκεύη, χωρίς να απουσιάζουν και τα επεισοδικά παραδείγματα. Όσον αφορά στην εγχώρια παραγωγή ξεχωρίζουν τα ωκέλυφα, οι οινοχόες, τα γκριζα, τα μαγειρικά αγγεία, τα ιγδία, τα πιθάρια και τα λεγόμενα «ταψιά» (Εικ. 3). Από τα εισηγμένα αγγεία διακρίνονται οι ιωνικές κύλικες και λίγα κορινθιακά, ενώ υπάρχουν και χαρακτηριστικά μεμονωμένα παραδείγματα αγγείων της ανατολικής Ελλάδας, όπως μια καρποδόχη και ένας λέβητας⁵. Ευδιάκριτη είναι και η παρουσία των εμπορικών αμφορέων, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζουν οι αττικοί SOS, χιώτικοι, σαμιακοί, κλαζομενιακοί και κορινθιακοί⁶. Ενδιαφέρον είναι ότι στην πλειονότητά τους ανήκουν χρονολογικά στο δεύτερο μισό του 7^{ου} και στο πρώτο

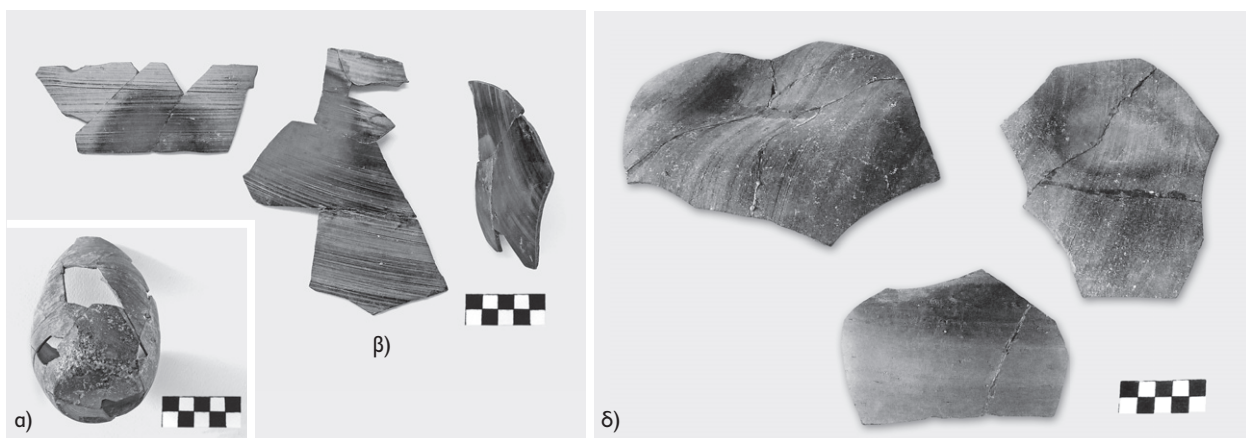
μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. Από το υπόσκαπτο αυτό προέρχονται και ορισμένα όστρακα από «ελαττωματικά» αγγεία (Εικ. 4α-γ), που υπέστησαν παραμόρφωση κατά την όπτηση, όπως δύο ωκέλυφες όλπες και μία ντόπια οινοχόη. Παρόλο που φαίνεται ότι βρέθηκαν μάλλον τυχαία στο γέμισμα αυτό και ότι δεν σχετίζονται με απορρίμματα κεραμικού εργαστηρίου, μπορεί να αποτελούν ένδειξη για την κατασκευή και οινοχών στο Καραμπουρνάκι⁷. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός οστράκων και θραυσμάτων από τις μεγάλες ολόβαφες μονόχρωμες ή με ταινιωτή διακόσμηση οινοχόες, είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακός, όπως και των ωκέλυφων αγγείων, η παραγωγή των οποίων γινόταν βεβαιωμένα στον οικισμό⁸. Οι δύο αυτές κατηγορίες κεραμικής, που εί-

5. Για την καρποδόχη αυτή, όπως και για το υπόσκαπτο με το γέμισμά του, βλ. Δ. Τσιαφάκη «Μια καρποδόχη Ανατολικής Ελλάδας στο Καραμπουρνάκι», στο Ε. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), Κεραμέως Παιδες. Αντίδωρο στον καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του (2012) 153-161.

6. Για τους εμπορικούς αμφορείς από το υπόσκαπτο αυτό, βλ. Κ. Filis, «The Transport Amphorae from a Semi-Subterranean Structure in Trench 27/89D», *Eirene* 50, 2014, 233-265.

7. Για το ότι η κεραμική παραγωγή στο Καραμπουρνάκι δεν περιοριζόταν μόνο στα ωκέλυφα αγγεία, αλλά συμπεριελάμβανε και άλλες κατηγορίες και σχήματα, ειδικά ντόπιες οινοχόες βλ. Δ. Τσιαφάκη, Ε. Μανακίδου, «Ένα εργαστήριο αρχαϊκής κεραμικής στο Καραμπουρνάκι», στο Π. Αδάμ-Βελένη, Ε. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), Κεραμικά Εργαστήρια στο Βορειοανατολικό Αιγαίο (8^{ος} – αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.), Επιστημονική Ημερίδα, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης 5/2/2010 (2013) 85. Βλ. επίσης και Δ. Τσιαφάκη, «Archaic Pottery Workshops in Northern Greece», στο Μ. Denti, Μ. Villette (επιμ.), *Archéologie des espaces artisanaux. Fouiller et comprendre les gestes des potiers*, Rennes 27-28/11/2014 (υπό δημοσίευση).

8. Βλ. Α. Παντή, «Νέα στοιχεία για την ωκέλυφη κεραμική», στο Ε. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), Κεραμέως Παιδες. Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του (2012) 256-264. Δ. Τσιαφάκη, Ε. Μανακίδου, «Ένα εργαστήριο αρχαϊκής κεραμικής στο Καραμπουρνάκι», στο Π. Αδάμ-Βελένη, Ε. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), Κεραμικά Εργαστήρια στο Βορειοανατολικό Αιγαίο (8^{ος} - αρχές 5^{ου}

Εικ. 4α-γ. Τομή 27-896. Ελαττωματικά αγγεία από το βορειοδυτικό υπόσκαπτο.

να σύγχρονες μεταξύ τους, φαίνεται ότι λειτουργούν συμπληρωματικά η μία με την άλλη, δηλαδή οι οινοχόες προορίζονταν για την αποθήκευση και διατήρηση τροφίμων στερεών και υγρών, ενώ τα ωκέλυφα για το σερβίρισμα και την κατανάλωσή τους. Σε κάθε περίπτωση, κάλυπταν αναμφισβήτητα συγκεκριμένες ανάγκες και απαιτήσεις των κατοίκων, όπως προκύπτει από τη συχνότητα και την ποσότητά τους σε όλη την έκταση του οικισμού.

Στόχος το 2013 ήταν να μελετηθούν και τα κεραμικά σύνολα από τους υπόλοιπους χώρους της ίδιας τομής 27-89δ, δηλ. το κεντρικό και το νοτιοδυτικό υπόσκαπτο καθώς και ο νοτιοανατολικός λάκκος. Το γέμισμα του κεντρικού υπόσκαπτου μελετήθηκε σε συνέχεια του βορειοδυτικού, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, αυτά τα δύο επικοινωνούν μεταξύ τους. Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι εδώ η εικόνα είναι διαφορετική. Η ποσότητα της κεραμικής δεν έχει καμία σχέση με αυτή του βορειοδυτικού υπόσκαπτου, αλλά είναι ελάχιστη, πολύ θρυμματισμένη και αποτελεί ξεκάθαρα απορρίμματα. Σημαντικό είναι ότι μόνο ένα όστρακο ωκέλυφης κύλικας φαίνεται να συνανήκει με μία ωκέλυφη κύλικα του βορειοδυτικού υπόσκαπτου. Πρόκειται προφανώς για τα ίδια απορρίμματα με εκείνα του βορειοδυτικού υπόσκαπτου, δηλαδή αφού γέμισαν το προηγούμενο, ό,τι περίσσεψε το πέταξαν εδώ.

Από το νοτιοδυτικό υπόσκαπτο προέκυψε, επίσης, λίγη κεραμική και πολύ θρυμματισμένη. Η ποσότητά της, μάλιστα, είναι μικρότερη από αυτή του νοτιοανατολικού λάκκου, ο οποίος είχε εξίσου λίγη και

πολύ θρυμματισμένη κεραμική. Στον τελευταίο λάκκο δεν φαίνεται να υπάρχουν χαρακτηριστικά όστρακα. Πρόκειται κυρίως για αρχαϊκά, που ανήκουν στην πλειονότητά τους σε ντόπια αγγεία, με κυρίαρχα τα ωκέλυφα και τις οινοχόες. Όσον αφορά στα εισηγμένα είναι κυρίως εμπορικοί αμφορείς (χιώτικοι και SOS) και ιωνικές κύλικες.

Η εικόνα που προκύπτει, λοιπόν, από όλους τους χώρους που εντοπίστηκαν στην τομή 27-89δ είναι ότι σχετιζόνταν μεταξύ τους και ότι προφανώς βρίσκονταν ταυτόχρονα σε χρήση, ενώ η χρονολόγηση της τελευταίας δραστηριότητας σε αυτούς μπορεί να τοποθετηθεί στο τέλος των αρχαϊκών χρόνων.

Καθώς τα κύρια κατάλοιπα στην περιοχή αυτή του οικισμού είναι οι ημιυπόγειες κυψελόμορφες κατασκευές, αποφασίσαμε να συνεχίσουμε τη μελέτη με το γέμισμα που έχουν τα διπλανά υπόσκαπτα. Έτσι, εξετάστηκε το κεραμικό σύνολο στο νότιο υπόσκαπτο της γειτονικής τομής 27-89β⁹. Εδώ η εικόνα διαφοροποιείται κάπως και παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον. Εμπορικοί αμφορείς αποτελούν το κύριο χαρακτηριστικό σχήμα του γεμίματος, ενώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι αρκετοί συγκολλήθηκαν σχεδόν ολόκληροι (Εικ. 5α-β). Εντοπίστηκαν μεγάλα τμήματα από τουλάχιστον δέκα

αι. π.Χ.), Επιστημονική Ημερίδα, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης 5/2/2010 (2013) 73-88. Ε. Manakidou, «New Perspectives in the Study of Pottery Assemblages from Settlements and their Cemeteries in Central Macedonia during the Archaic Period», στο D. Rodriguez-Pérez (επιμ.), *Greek Art in Context. Archaeological and Art Historical Perspectives* (2017) 48-49 εικ. 3.4.

9. Ανασκάφηκε το 2000. Γενικά για την κεραμική από το υπόσκαπτο, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *AEMΘ* 14, 2000, 210. Βλ. ακόμη Μ. Τιβέριος, *Εγνατία* 5 (1995-2000), 2001, 304-305. Δ. Tsiafakis, «Domestic Architecture in the Northern Aegean: the Evidence from the ancient settlement of Karabournaki», στο Η. Tréziny (επιμ.), *Grecs et indigènes de la Catalogne à la Mer Noire. Actes des rencontres du programme européen Ramses2 (2006-2008)*, Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaine 3 (2010) 384. Η ίδια, «Architectural similarities(?) between Black Sea and North Aegean settlements», στο G. Tsatskhadze, S. Atasoy, A. Avram, Ş. Dönmez, J. Hargrave (επιμ.), *The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC-5th Century AD)*, Proceedings of the Fourth International Congress on Black Sea Antiquities, Istanbul, 14th-18th September 2009, *BARIntSer* 2617 (2013) 63-65.

Εικ. 5α-β. Τομή 27-89β. Εμπορικοί αμφορείς από το Ν υπόσκαπτο.

αμφορείς. Οι κύριοι τύποι περιλαμβάνουν έναν σαμιώτικο, ορισμένους νοτιοανατολικού Αιγαίου, τύπου Μένδης και βορειοανατολικού Αιγαίου, ενώ φαίνεται ότι όλοι χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} με αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., είναι δηλ. υστεροαρχαϊκοί¹⁰. Δίνεται, επίσης, η εντύπωση της μετάβασης από τους αμφορείς της ανατολικής Ελλάδας, που κυριαρχούσαν μέχρι και τον 6^ο αι. π.Χ., στους αμφορείς του βορειοανατολικού Αιγαίου, που αρχίζουν να τους αντικαθιστούν στη συνέχεια. Η παρατήρηση αυτή σχετίζεται με την παρόμοια εικόνα που διαπιστώνεται όχι μόνο στο Καραμπουρνάκι, αλλά και γενικότερα στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου Αιγαίου.

Η υπόλοιπη κεραμική από το υπόσκαπτο αυτό, που σώζεται σε σχετικά μετρίου ή μεγάλου μεγέθους θραύσματα, αφορά κυρίως σε μαγειρικά σκεύη. Τα περισσότερα από τα όστρακα είναι πολύ θρυμματισμένα σε μικρά κομμάτια και δεν συμπληρώνουν τμήματα αγ-

γείων. Ενδιαφέροντα είναι τα μελαμβαφή όστρακα, τα οποία αν και αρκετά σε αριθμό, είναι πολύ μικρά σε μέγεθος και δεν μπορούν ουσιαστικά να συμπληρώσουν συγκεκριμένα σχήματα. Ωστόσο, κάποια είναι ενδεικτικά αττικά όστρακα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Το γέμισμα του υπόσκαπτου αυτού φαίνεται να αποτελείται από σύγχρονα μεταξύ τους αγγεία και είναι προφανώς νεότερο από το περιεχόμενο των προαναφερόμενων υπόσκαπτων. Πιο συγκεκριμένα, χρονολογείται πιθανόν στον 5^ο αι. π.Χ., στοιχείο που αποτελεί ένδειξη για τη χρήση του χώρου εκείνη την εποχή.

Καθώς προχωράμε τη μελέτη των αρχιτεκτονικών καταλοίπων και των λοιπών ευρημάτων που αποκαλύφθηκαν όλα αυτά τα χρόνια, αρχίζουμε να κερδίζουμε μια ενδιαφέρουσα και πολυδιάστατη εικόνα ενός παραθαλάσσιου οικισμού των πρώιμων ιστορικών χρόνων στο μυχό του Θερμαϊκού κόλπου. Από τη μια προέχει, βέβαια, η άμεση δημοσίευση του πλούσιου ανασκαφικού υλικού. Από την άλλη, όμως, είναι απαραίτητη η ποσοτική, τεχνολογική και ειδολογική αποτίμησή του, καθώς και η ένταξή του μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των σύγχρονων και ομοειδών οικισμών στα παράλια και τη γειτονική ενδοχώρα του Θερμαϊκού κόλπου. Με

10. Για αμφορείς από εργαστήρια του Βόρειου Αιγαίου στο Καραμπουρνάκι, βλ. Κ. Φίλης, «Εμπορικοί αμφορείς από το Καραμπουρνάκι», στο Ε. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), Κεραμέως Παιδες. Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του (2012) 316-319.

το σκεπτικό αυτό είχαμε προτείνει στην περσινή μας ανακοίνωση τη δημιουργία ενός δικτύου (φόρουμ) για την ανταλλαγή ανασκαφικών δεδομένων και άλλων πληροφοριών σε σχέση με τις αρχαιολογικές έρευνες στη συγκεκριμένη περιοχή και είχαμε ήδη θετική ανταπόκριση από συναδέλφους ανασκαφείς και μελετητές.

Ήδη από πέρσι (2013) ο καθηγητής Μ. Τιβέριος παρέδωσε τη διεύθυνση της ανασκαφής στη νεότερη γενιά, δίνοντάς τη στις δύο μόνιμες συνεργάτιδες του από το ξεκίνημά της το 1994. Ωστόσο, και παρά την επικείμενη συνταξιοδότησή του φέτος (2014), θα συνεχίσει να μετέχει και να έχει την εποπτεία της ερευνητικής ομάδας.

Η δυναμική και αδιάλειπτη παρουσία της πανεπιστημιακής ομάδας στο Καραμπουρνάκι πιστεύουμε ότι

θα συνεχιστεί και στα επόμενα χρόνια προβάλλοντας τη συμμετοχή του πανεπιστημίου μας στην έρευνα και ανάδειξη ενός από τους σημαντικότερους χώρους αρχαιολογικής και ιστορικής μνήμης, καθώς και στη δημιουργία ενός πνεύμονα πρασίνου στην ευρύτερη περιφέρεια της Θεσσαλονίκης.

Θεσσαλονίκη,

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ

Ξάνθη,

«Αθηνά»: Ερευνητικό Κέντρο Καινοτομίας
στις τεχνολογίες της Πληροφορίας,
των Επικοινωνιών & της Γνώσης
Παράρτημα Ξάνθης

Abstract

Karabournaki 2013: Curation and study of the excavation material from the ancient settlement

Michalis Tiverios, Eleni Manakidou, Despoina Tsiafaki

The 2013 season corresponds to the 20th anniversary of our archaeological presence and research at the ancient settlement located in Karabournaki. During this period, despite the limitations in funding and time of excavation, it was accomplished a significant amount of work. The continuous scientific research and study of the archaeological data was only one of the axis of our work. The other two regard education and training of students as well as dissemination of results through scholarly papers and public lectures.

The up-to-date accumulated material leads inevitably to the need of its publication. Therefore, it is already assigned to a number of researchers who work in this direction. Furthermore it is started a global and thorough study of the archaeological data aiming at the publication of the first volume on the Karabournaki excavations. Within this framework, 2013 was a study season with focus on the examination of material and in particular of pottery coming from selected areas and especially from the semi subterranean beehive shaped structures ('yposkaptá'); constructions typical for the site and extended on the entire settlement.

The completion of the study of the filling in the NW 'yposkaptón' (27-89d trench) confirmed the impression

given through its preliminary examination in 2012. It seems that the material was discarded there as trash, already broken. There is a great variety in the pottery types, which in its majority dates in the Archaic times. Most of the fragments come from local categories with the eggshell vessels, oinochoae, grey ware, cooking pots, mortaria, pithoi and pans to be the most representative. The imported fragments are dated also in the Archaic period. They belong to Ionian cups, East Greek, Corinthian vases and trade amphorae of various places (Attic SOS, Corinthian, Chian, Samian, Klazomenian). Worth of note is the misfired and deformed fragments of vases (eggshell, oinochoae), which indicate that the local production in Karabournaki included other shapes and types beyond the eggshell; something suspected for a long time.

The study of the pottery from the other two 'yposkaptá' and the pit situated within the same trench (27-89d) presents a quite different picture, in terms of quantity as well as state of condition. Very few fragments and in noticing small size; clear indications that they were thrown as trash there. As regards the types of pottery and the date, it appears that they are all concurrent.

It was also examined the South 'yposkapton' of the 27-89b trench. In this case trade amphorae (e.g. Samian, SE & NE Aegean, Mendeian), appear to be the most characteristic type, with at least ten of them to be assembled almost complete. They seem to be late Archaic, a period that NE Aegean trade amphorae start to become very popular in the entire region. Black glazed fragments with some of them dated within the 5th c. B.C., are distinctive among the rest of the pottery. 5th c.

B.C. looks like the terminus ante quem for the use of the 'yposkapton'.

The study of the archaeological material provides interesting information on different aspects of the life in the harbor-settlement located in the middle of the Thermaic Gulf. Karabournaki, however is only one of the communities living around Thermaic and its examination may be placed within the entire region.